

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію **Бенях Наталії Миронівни**

«**ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД У ТВОРЧОСТІ**

МИХАЙЛА БОЙЧУКА 1910–1914 рр.»,

представлену на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво

«Це явище надто видатне в українському мистецтві...», – так заявив про Михайла Бойчука та його школу перший автор історії українського мистецтва як окремого неповторного явища у світовій художній культурі Дмитро Антонович, на той час емігрант. Тоді засновник бойчукізму, вплив якого охопив різні регіони України — Львів, Київ, Харків, Одесу та ще мав поширитись і на Донбас, не міг передбачити злочинські плани Кремля — фізично знищити представників школи «українського монументалізму», повністю викоринити їх творчість і будь-яку згадку про них. Знищено було все максимально. Але авторитет М. Бойчука і в Україні і за її межами був настільки великим, що викреслити його з історії українського мистецтва виявилось неможливим. І сьогодні, хоч з того часу, як Україна здобула незалежність, чимало зроблено, написано про Михайла Бойчука та його школу, але потроху з'являються все нові і нові факти, документи, що потребують свого дослідження. І для глибшого осмислення бойчукізму, ролі цього явища у світовому мистецтві вони безцінні. То актуальність даної дисертації не викликає сумнівів.

Структура роботи вибудовується у відповідності з поставленими завданнями і логікою дослідження.

У **вступі** авторка дотримується всіх необхідних вимог: обґрунтовано вибір теми, її актуальність. Досить чітко сформульовані об'єкт і предмет дослідження, розкрито методологічні засади роботи, наукова новизна та практичне значення. Засвідчено належну апробацію основних теоретичних

узагальнень і висновків у вигляді публікацій та виступів на наукових конференціях.

Наступний крок авторки зроблено в **першому розділі** дисертації. В ньому подається огляд і аналіз наукової літератури, уточнюється характер джерельної бази, встановлюються наукові принципи і методи дослідження. Вивчаючи праці попередників, Наталія Бенях проаналізувала не лише статті і монографії сучасних українських авторів, а і значну кількість публікацій іноземних дослідників, дотичних до даної теми. Досить аргументованим сприймається висновок до розділу про відсутність спеціального дослідження з обраної теми, хоча ґрунт для нього певною мірою був підготовлений.

Утім, слід було б зупинитися і на аналізі захищених дисертацій з проблем бойчукізму. А хіба щодо бойчукізму таких не існує? Захищались вони і в Україні, і в Російській Федерації. Авторка навіть наводить монографію Тамари Земляної [141], виданої за матеріалами захищеної у С.-Петербурзі її кандидатської дисертації, в якій ця «бойчукістознавець», скориставшись матеріалами українських дослідників, але не володіючи українською мовою (наприклад, назву школи М. Бойчука подає як «Світлина», не зрозумівши змісту цього слова на відтворених у друці старих фотографіях, і т.д. і тому подібне), а у своїй дисертації і монографії перекручує, всіляко применшує роль і значення школи «українського монументалізму» М. Бойчука як першої, єдиної школи монументального мистецтва на теренах колишнього Радянського Союзу в 1920-х рр.

Не слід також оминати увагою в списку літературних джерел альбом Д.Горбачова «Український авангард 1910–1930 років (К.: Мистецтво, 1996), який на той час став важливою подією в українському мистецтвознавстві.

Джерельну базу дослідження авторка вибудовує у відповідності до поставлених завдань і вперше вводить до наукового обігу низку ще не вивчених та недостатньо вивчених творів М. Бойчука львівського періоду, чисельні статті з періодики краю, присвячені окремим питанням художнього життя Львова, нові архівні документи, спогади, нотатки, роздуми в художній

критиці даного періоду, що ще не притягували увагу науковців. Всі ці джерела, вивчені, систематизовані, об'єднані дослідником в один еволюційний ряд, склали ґрунтовну фактологічну базу дослідження.

Не викликають сумнівів використані авторкою методи дослідження, що базуються на комплексному підході до розв'язання поставлених завдань, принципах історизму та системності.

В наступному **другому розділі «Львівський період творчого шляху Михайла Бойчука: питання хронології та реконструкція подій»** авторка, абсолютно справедливо визначає, що цей період для Бойчука, після його навчання в європейських художніх центрах і повернення в тодішню столицю Галичини, є надзвичайно важливим, але залишається недостатньо вивченим в попередніх дослідженнях. Буквально по обламках, по вцілілих крихтах різноманітних документів і творів М.Бойчука, що якимось залишились не знищеними за сталінських часів. авторка ретельно, крок за кроком намагається реконструювати, відтворити багатогранну творчу діяльність Майстра, його успішні пошуки національного стилю українського мистецтва. Дослідниця справедливо наголошує на благотворному впливі львівського культурно-мистецького середовища на становлення світоглядних засад і мистецьких принципів М.Бойчука, особливо таких визначних постатей української історії, як М. Грушевський і А. Шептицький, підтверджуючи це новими архівними документами або ж посиланнями на інші нові рідкісні матеріали. Але, разом з тим, зустрічаються і деякі неточності. Так, на с.64 і 66 подаються різні дати навчання М. Бойчука у Мюнхенській академії мистецтв (1907 і 1905), а на с. 94 сказано, що навесні 1926 р. М. Бойчук приїжджав до Львова як професор УАМ. На той час УАМ уже не існувало, а був КХІ. На с. 96 сказано, що 13 липня 1937 року разом з М. Бойчуком була розстріляна і його дружина — С. Налепинська-Бойчук. Це помилка: вона була розстріляна у грудні 1937 р.

Наступний **третій розділ «Творчість Михайла Бойчука 1910–1914 років (львівський період): художні особливості, жанри, техніки»** займає

особливе місце в дослідженні. Авторка аналізує монументальні розписи та сакральну тематику, станкові твори, графіку, а також рідкісні ескізи, шкіци М.Бойчука, його музейно-реставраційну діяльність та науково-теоретичну спадщину. І тут для п. Бенях не існує фактів головних і другорядних. Все сповнено її пильної уваги і прагнення осягти глибинний зміст мистецтва засновника неовізантизму. Авторка вповні обґрунтовано доводить, що пошуки М.Бойчука цього львівського періоду, плідна співпраця з НМЛ стали в подальшому підґрунтям для створення школи «українського монументалізму» як видатного явища своєї доби і не лише в українському мистецтві. Більш глибоко, ніж це було зроблено раніше, автор, притягуючи нові факти, розкриває роль М. Бойчука як засновника музейного типу реставрації. Шкода лише, що введена авторкою до наукового обігу ікона «Покрови Богородиці» не наводиться в ілюстративному додатку. Можливо, на заваді стала воля власника колекції, в якій вона знаходиться.

Розділ четвертий «Неовізантизм Михайла Бойчука в контексті розвитку українського монументального мистецтва» присвячений формотворчим пошукам М. Бойчука у Львові періоду 1910–1914 рр., надзвичайно важливого для становлення Майстра та утвердження його концепції національного українського стилю як неовізантизму. Дослідниця вповні обґрунтовано наголошує: «Митець ясно усвідомлював ту аудиторію, до якої звертався своїми творами. Не випадково він оминав новаторські модерністські явища, лише вибірково залучаючи до своєї методи окремі прийоми» (с. 169).

Логічним теоретичним завершенням роботи сприймаються **підсумкові висновки**, що відповідають поставленим меті і завданням, чітко сформульовані, достатньо обґрунтовані. Переконливим підтвердженням достовірності наукових положень дисертації, крім значної кількості літературних та архівних джерел, є ілюстрації, зібрані дослідницею та представлені в альбомі, що додається.

І стосовно **зауважень і побажань** щодо подальшої роботи. Окрім вже сказаного раніше щодо низки неточностей, слід додати:

1. На с. 26 неточно подана назва першого в Україні вищого мистецького навчального закладу — Української академії мистецтва (замість слова «мистецтва» вжито «мистецтв»). На с. 42 авторка серед московських та ленінградських науковців, які долучилися до реабілітації імені М. Бойчука у 1960-х–1980-х рр., називає А. Толстого, вочевидь, маючи на увазі Андрія Толстого, хоча насправді таким був його батько — Володимир Павлович Толстой. А хто така Л. Тверська, названа тут же серед московських і ленінградських науковців. Можливо, авторка мала на увазі Людмилу Володимирівну Тверську, колишню заступницю директора з наукової роботи Дніпропетровського художнього музею, яка опублікувала статтю про ученицю бойчукіста І.Падалки — Марію Котляревську. І тоді — хто ж серед названих на с. 42 імен представляє ленінградських науковців? Залишається загадкою.

На с. 36 авторка пише: «Такого типу статті належать перу відомих мистецтвознавців В.Січинського, С. Гординського, П. Ковжуна, Я.Музики, М.Винницького та інших авторів...». Виникає питання: тут названі лише мистецтвознавці чи мистці і мистецтвознавці?

На с. 44 даної дисертації помилково названа дата перейменування колишньої УАМ, а згодом Київського інституту пластичних мистецтв на Київський художній інститут. Це 1924, а не 1923 р., як сказано в дисертації. На с. 46 дисертантка невірно використовує ініціал мистецтвознавця Олексія Роготченка (слід писати «О» замість «А»). На с. 68 польський мистець Яцек Мальчевський отримав ініціал «А».

Відомо, що єдиною дитиною у сім'ї М. Грушевського була донька Катерина (Кулуся, як називали її вдома), репресована за сталінських часів. А в даній дисертації виникає донька Ольга. Як це зрозуміти (с. 69)?

2. Навряд чи можна погодитись з припущенням авторки, що у 1920 - 1930-х рр. Я. Струхманчук у Києві «долучився до активного цькування

М.Бойчука та його учнів уже в радянській Україні» (с. 37). Ніяких документальних підтверджень цього факту не існує, а сам Я.Струхманчук так само був репресований.

3. Ще деякі неточності, на наш погляд, простежуються при аналізі монографій, присвячених М. Бойчуку та його школі. Так, у тексті (с. 48) дисертантка монографію К. Сліпка-Москальціва «М. Бойчук» перейменовує в «Михайло Бойчук» і вказує на дві монографії С. Білоконя, а у списку літературних джерел називає одну «Бойчук та його школа» (К., 2017). Яка ж друга? На с. 49 видання Я. Кравченка «Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен» (К., 2010) дисертантка називає цю книгу монографією, хоча в анотації до неї стоїть назва «видання», бо за структурою воно все-таки більше нагадує або ж альбом зі вступною статтею, або ж ґрунтовний науковий каталог. Жанр монографії вирізняється дещо іншими параметрами.

4. Дякую авторові, що згадала і дві наші монографії [314] і [323] і низку публікацій. Утім, хотілось би зробити уточнення, що ця «низка» включає більше 80 публікацій з проблем бойчукізму, а перше наше видання, в якому викладена концепція майбутньої докторської дисертації «Бойчукізм і проблема стилю в українському мистецтві першої третини ХХ ст.» (на 48 с.) з'явилося у 1993 р. Такі на той час були вимоги щодо надання права публікації основних наукових результатів, що зараховуються до докторської дисертації.

5. На с. 56 йдеться про Козелецький район Чернігівщини у 1913–1914 рр. Це осучаснена назва, бо у той час такі географічно-територіальні одиниці називалися повітами.

6. Дисертація написана чітко, гарною літературною мовою, але інколи трапляються граматичні і стилістичні погрішності: «угруповань» замість «угруповань» (на с. 36), «його структури» замість «структурі» (с. 55), «виконавати» замість «виконувати» (с. 157) і деякі інші, але це простежується досить рідко.

7. При огляді літератури, на нашу думку, доречним було б зупинитись і на внеску, зробленому українським дослідником релігійної думки і слов'янської духовності Д. Чижевським, зокрема ролі духовної пам'яті народу в розвитку національної культури (див.: Д. Чижевський. Культурно-історичні епохи. Авсбург, 1978).

8. Звертає на себе увагу і невідповідність кількості сторінок текстової частини, вказаної в авторефераті (160 стор.) і тієї, що включає сама дисертація (174 стор. насправді).

Зважаючи на важливу наукову і практичну цінність даної розвідки, доречним було б видати її типографським способом, дещо доповнивши і уникнувши низки неточностей.

Підсумовуючи, хочу сказати, що наведені мною роздуми і низка висловлених критичних зауважень мають суто рекомендаційний характер і не знижують загальну безумовно позитивну оцінку роботи. Вони висловлені, перш за все, з надією, що можуть стати в пригоді в подальшій науковій праці молодій дослідниці. Представлена дисертаційна робота свідчить про досить високу фахову підготовку автора, її компетентність у досліджуваних проблемах, уміння аналізувати фактологічний матеріал і робити логічні, обґрунтовані висновки.

Дане дослідження є завершеною науковою працею, в якій отримані нові, науково обґрунтовані теоретичні результати, важливі для українського мистецтвознавства на сучасному етапі. Текст дисертації повністю відповідає змісту автореферату. Результати дослідження у достатній мірі апробовані у фахових мистецтвознавчих виданнях. Дисертація може стати приводом для продовження досліджень. Матеріали цієї наукової праці можуть бути використані мистецтвознавцями, істориками, культурологами при написанні узагальнюючих праць з історії українського мистецтва і культури.

І на останнє: представлена до захисту дисертація «Львівський період творчості Михайла Бойчука (1910–1914) за актуальністю, новизною, змістом та практичною цінністю відповідає існуючим на сьогодні в Україні вимогам

до дисертацій зазначеної спеціальності, а її авторка Бенях Наталія Миронівна заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.05 — образотворче мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, професор
завідувач кафедри теорії і історії мистецтва
Харківської державної академії дизайну
і мистецтв

Л.Д. Соколюк